UNITED STATES HOLOCAUST MEMORIAL MUSEUM

Ukrainian Museum-Archives of Cleveland
Displaced Persons Camp Rare Book Collection

Item in Public Domain or an Orphan Work:

The United States Holocaust Memorial Museum Library respects the copyright and other intellectual property rights associated with the materials in its collection and makes good faith efforts to locate copyright owners. According to the Library's knowledge, the Library may make this title publicly available for reasons including but not limited to: the title is in the public domain or the title is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact the USHMM Library by phone at 202-479-9717, or by email at reference@ushmm.org.

37.56

ДО ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМИН

1948

Видавництво ім. Хвильового

Зміст

Ст.

Від редакції 3

Р. Ельде: »Історична роля Польщі на Сході Европи« . 4

Антін Янівський: »Новий лад чи змодернізований імперіялізм« 12

А. Волянський: »Психологічний фактор в українсько-польських взаєминах« 30

ДО ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМИН

Видавництво ім. Хвильового 1948

Від редакції

Випускаємо в світ цю брошурку — збірку статтей на тему українсько-польських відносин.

Наш намір чистий, ціль — ясна. Хочемо висвітлити дійсний стан українсько-польських взаємин, ролю, що її в аспекті історичної проблематики Сходу Европи відіграла Польща, і що її польські політичні кола задумують відіграти і на далі.

Ця політика криє в собі небезпеки для визвольної боротьби народів — включно для народу польського — що їх польські кола, мабуть, собі не усвідомляють. Бо всяка політика замаскованого імперіялізму торпедує нині консолідацію одного визвольного антибольшевицького фронту. За неї творці її мусять брати відповідальність. Тому її треба безпощадно виявляти.

Ситуація вимагає ясности позицій, історичної розв'язки та відповідальних настанов.

Р. Ельде

Історична роля Польщі на Сході Европи

В останніх часах саме з польського боку висувається ряд нових концепцій політичної організації европейського Сходу. Всі вони покликаються на минуле. Ряд визначніших польських публіцистів хоче відтворенням польських ідеалів цього минулого підготувати ґрунт для нової великодержавної політики своєї батьківщини. І на ці спроби, — що зводяться в сумі до відновлення старих імперіялістичних польських концепцій, — ми не можемо дивитись, як на припадкові. Бо ставляться вони в добі, коли польська політична думка мусіла б, — виходячи з трагічного досвіду своєї батьківщини воєнних і повоєнних років, — спромогтись на ґрунтовну ревізію свого дотеперішнього становища у східньоевропейських справах. І хоч із самих польських кілчуємо голоси, що до такої революційної ревізії закликають, — на практиці її не бачимо. В польськім суспільстві домінують і надалі голоси, які висувають заперечені історією концепції, як вихідні для нового політичного ладу Польщі на Сході Европи. В польській публіцистиці й сьогодні живі тенденції ідеалізувати й перецінювати історичну ролю Польщі на Сході Европи, розглядати тут Польщу, як чинника не тільки політичного, а передусім культурного, релігійного та взагалі — цивілізаційного.

Само собою, що для обґрунтовання цих здебільшого зовсім апріорних тез - підшукуються історичні »факти« і так родяться »концепції«, що на практиці служать більше роз'єднанню між Польщею і народами Сходу Европи, ніж наладнанню співпраці між ними. А про наладнання такої співпраці — вироблення

спільної концепції життя — мусить народам Сходу Европи і Польщі саме найбільше сьогодні залежати! Та, щоб така концепція була органічна і взагалі реальна, — мусить польське суспільство докладно пізнати, як бачить цю східньо-европейську »місію« Польщі насамперед ті народи, що були нею »обдаровані«. Інакше годі дійти чіткого визначення історичної функції польської держави на европейськім Сході. При тім з місця треба застерегтися, що тут про саму »місію« у властивім розумінні цього слова говорити не приходиться й так само не приходиться говорити про Польщу, — як заборало »европейської культури чи християнства проти Азії«.

Польща вперше доходить до поважнійшого політичного стану (Болеслав Хоробрий) тоді, коли Київська Держава зорганізувала була цілий східньо-европейський простір і переможно протиставилась азійській навалі (хозари, печеніги, згодом половці). Ця держава, — як політично, так і культурно, — була організмом найвищого ступня: Київ був дійсно тим осередком, що не лише духово об'єднував величезні простори. Він уже в тих часах закріпив за собою значення одного з осередків християнської цивілізації взагалі.

Очевидно, що ані тоді в X—XII ст., ані пізніше, коли центр Київської Держави переноситься на захід (Галич, Львів), — Польща культурно довго йому дорівняти не може.

Самий упадок Київської Русі та поступове, починаючи з XIV ст., опанування її західних берегів Польщею, — зумовлені були у вирішальній мірі татарською навалою, що була тоді — як це є тепер московський большевизм — смертельною загрозою для існування цілої европейської культури. Ми не можемо не відзначити, що саме Україні припала була головна роля затримати навалу Чінгіс-Хана,

а потім ряд століть із власної волі і власною зброєю ставити безперервний опір турко-татарській експансії і навіть такі битви, як Хотинська, або Яна Собеського під Віднем, битви, що в історії звичайно виносять, як успіх польської зброї, — мали б безперечно зовсім інше завершення, коли б не вирішна участь у них козацьких військ України.

З перспективи такої Европу охороняючої ролі України, а також Білорусі, — зворот польської політики, започаткований ще в XIV ст. на европейський Схід, — був і остається зі становища польської державної рації великою помилкою. Звернення вістря польської політики на схід — уможливило німецькій стихії поглинення західніх слов'янських сотровів, а внаслідок цього розгорнення германського натиску, — загальмованого битвою під Груневальдом, але не усуненого, — на саму Польщу, а з другого боку активно уможливило розгорнення московського імперіялізму, який врешті решт поглинув і саму Польщу.

Поступове залучення українського та білоруського народів у рамки польської державности годі розглядати, як »цивілізаційний здобуток« тих народів!

Залучуючи під свою зверхність народи, які під ніяким оглядом не стояли цивілізаційно нижче за нарід польський, Польща не тільки що обмежує, але згодом і перекреслює їхнє політичне життя й накидає їм чужі політичні, релігійні, культурні та соціяльні форми життя, з яких »обдаровані« народи безнастанно намагаються — «правом« чи шаблею — визволитися. Можливість стати осередком могутнього бльоку народів, — що відкрилася перед Польщею через Кревську злуку з українськими, литовськими і білоруськими землями, саме через непоміркованy польську політику, — зникає. Уже Люблинська унія, — доконана проти волі переважної більшости

заступників політичного світу литовсько-українсько-білоруського, є очевидним порушенням із польського боку тенденцій внутрішньої рівноваги. Тому й не дивно, що вже несповна чвертьстоліття після підписання Люблинської унії розпочинається довгий ряд протипольських козацьких воєн. Національно-визвольний зрив Богдана Хмельницького не є — якби це дехто хотів представити — ані історичним »випадком«, ані »бунтом соціяльних низів«, лише всенароднім вивершенням національно-визвольних процесів тодішньої України. Розмах і ширина Козацької революції свідчить рівночасно й про силу національного, релігійного й соціяльного утиску Польщі. Тому »Rzeczpospolita« — понаднаціональна державна концепція на Сході Европи — скрахувала.

Сливе що не всі спроби легалізації українського або білоруського життя, як політичного чинника в рамках »Ржечипосполітої«, кінчалися фіяском. Народи, щоб захистити свої елементарні права, мусіли volens-nolens »хапатися шаблі«. Польща послідовно намагалася використати залучені під спільний із нею державний дах народи, а ті права, що їх напр. Козацька Україна посідала, не були вислідом польської політичної мудрости, а навпаки — сили опору цій політиці з боку українського народу! І тому безпідставні, бо протиісторичні, є твердження деяких польських, нібито проукраїнсько настроєних авторів, що сьогодні намагаються доказати, мовляв — »з історії останнього тисячоліття ясно випливає«, що білоруський та український народи могли »часом блискуче, часом сяк-так« існувати »тільки в оперті на Польську державу«..., що доба Хмельницького спричинила »жахливу руїну« і т.д. (Готковскі).

Вистарчить, коли собі пригадаємо, що спеціяльна система »Ржечипосполітої« — оперта на шляхті —

була своїм духом глибоко чужа й ворожа ідеалам соціяльного правопорядку, що виростали в українсько-білоруському суспільстві ще з княжих часів. Населення українсько-білоруських просторів, зіпхнуте в системі Ржечипосполітої до становища правно упосліджених або зовсім безправних мас (не лише на селі, але й по містах!) відчувало цю систему, як важке й чуже ярмо, безнастанно проти нього повстаючи. Саме поняття «панства« (»шляхти«) починає розумітися серед українських та білоруських мас, як синонім чужої окупації, якому безнастанно протиставляється власний ідеал соціяльного визволення, що утотожнюється з визволенням національним. І в польській релігійній політиці на Сході Европи трудно вбачати тільки акцію духовно-місіонарську, — про що говорить польська література. Виконуючи в значній мірі цю ролю ще на теренах поганської Литви, — на землях білорусько-українських польський католицизм зустрічається з великою церковною організацією, що не лише виросла з перводжерел тодішнього релігійного життя — Візантії, а сама була розсадником християнства на просторах більших за простори цілої Польщі. І польські зусилля зламати цю організацію — не місіонарством, а світським мечем, закінчилися невдачно: польська католицька церква знаходиться і сьогодні в тих самих границях, де вона стояла півтисячоліття тому перед наступом на »схизматичний« світ. Церковна Унія — що в ній більшість польських мислителів хоче бачити чи не найвищий духовний символ соборности Ржечипосполітої — явище внутрішньо далеко скомплікованіше, щоб можна було його вичерпати таким однобічним висвітленням. І говорять за цим в однаковій мірі, як факти протиставлення польській духовій експансії саме греко-католицької церкви, так і факти власних

українських релігійно-культурних шукань, (починаючи ще з княжих часів) на Заході. Зрештою, церковною Унією охоплена була лише менша частина українського та білоруського народів.

Не зуміла створити польська Ржечпосполіта спільної культури для народів, що політично в цей державний організм входили. Польська культура не лише своїми джерелами, але передусім ідеями була явищем глибоко відмінним від культури, як української, так і білоруської й навіть литовської. Навіть така українська школа в польській літературі — при усій талановитості й українофільстві« поодиноких її представників — була безсила переступити межі літератури польської. А з другого боку муза Тараса Шевченка, — уосіблення найвищих ідеалів української душі, не могла в своєму політичному наставленні не бути протипольською!

Польська державність — не мала духових даних на те, щоб повести за собою інші нероди.

Відворот, з кінцем середніх віків, польської політики від Заходу й зосередження свого політичномілітарного вістря проти сусідів на Сході — послабило саме ці народи, що залишаються дійсним европейським форпостом у віковім змаганні Европи зі Сходом — колись із татарами, потім із турками, сьогодні — із Москвою. Щобільше, Польща в інтересах цієї своєї східньої політики двічі пішла на співпрацю з Москвою, проти Европи!

Політика оновленої польської державности між першою й другою світовими війнами не лише що не користає з досвіду попередньої кривавої історичної науки, а Ризьким миром із большевиками знову провокує свою долю.

Тому твердимо: дійсна позитивна роля Польщі на Сході Европи зможе початись тоді, коли польські політичні кола зроблять тверезу і реальну пере-

оцінку польської дотеперішньої політики. Ця переоцінка пройденої історичної дороги принесе користь передусім самій Польщі. При тім підкреслюємо тут ще раз, що й нам залежить на тому, щоб співпраця між народами Сходу Европи і Польщею була нарешті наладнана. Якжеж інакше треба розглядати голоси тих польських публіцистів, що висувають гарні гасла про свободу й безпеку для народів Сходу Европи і рівночасно голосять, що це саме Польща в своїх кордонах гарантувати буде «братнім народностям« »право вольности та свобідного розвитку« і. т. д.

Чи ж треба дивуваись, що привчене до ще голоснійших обіцянок ухо східньо-европейських народів слухатеме ці речі, як чергову агітаційну казку?

Півслова і півчини тут уже дійсно не вдіють нічого: щоб співпраця або — як цього хоче А. Добушинський — »найглибше злиття психічне« — мали справжній грунт, мусять поляки перемогти в собі свої »історичні« комплекси мегаломанії, бо з гаслами »нема на світі для Польщі лінії Керзона. Границі Ржечпосполітої мусять охопити великий народ« — Польської Держави вони не створять.

Скоріше навпаки — такі гасла, що випливають саме з комплексів непереборeної »історичности«, будуть — парафразуючи того ж п. Добушевського — »поруч московських і пруських серебренників« тим моментом, що народи Сходу Европи розділятиме. Тому чи не краще спромогтись польській політичній думці на справді революційний перегляд своїх дотеперішніх історичних (і тим самим — політичних) позицій із »чистим серцем« — як кликав до цього ще Шевченко — »подати руку козакові« — єдина реальна передумова майбутньої політичної співпраці між народами українським, польським, білоруським і литовським?

Антін Янівський

Новий лад чи змодернізований імперіялізм?

Коли сьогодні, після шостирічної війни, кинемо оком назад і зробимо аналізу того, в ім'я чого було ведено війну, та порівняємо вчерашній із теперішнім станом у світі, то не буде пересадою, якщо скажемо: війна не закінчилася, вона триває далі. Хоч у зміненій формі, але вона триває. Сотні, тисячі й мільйони боряться за своє існування: ведуть духову й фізичну боротьбу, — не можучи погодитися з насильно накиненими ідеями, концепціями, програмами і т. д.

Сьогодні образ такої запеклої боротьби в Европі дають у першу чергу народи, що опинилися під окупацією большевицького режиму, або ті, що знаходяться у сфері його впливів.

Московський імперіялізм, прикриваючись плащиком панславізму, і всесвітньої революції пролетаріяту, при допомозі брехливої пропаганди й терору, спромігся закріпостити цілий ряд народів, а між ними український і польський.

Здавалось би, що керівні кола польського народу, навчені досвідом і в обличчі нової історичної дійсности,—бо ж відчувають на власних плечах московський імперіялізм, — ступлять на шлях мирного співжиття з українцями. На жаль, воно так не є! Всупереч здоровому політичному розумові, не дивлячись на свій жалюгідний стан, частина поляків провадить далі політику заперечування українців на Західньо-Українських Землях.

Проблемою т.зв. »зем всходніх« колишньої Польщі

занялася вся польська еміграційна преса зараз після скінчення II. світової війни.

В статтях, присвячених західнім українським землям, автори хочуть обгрунтувати своє імперіялістичне наставлення та довести світові слушність своїх претенсій на втрачені українські землі. »Дзєннік Жолнэжа АПВ« з 24. XII. 1945 р., No 660 цише: »Східні Землі Речіпосполітої Польщі (?), що їх у серпні 1945 самозванчий варшавський »уряд« зрікся на користь Росії — то не є »величезний« обшир нещасних багнищ Припяті« — як пе очеркнув у своїй поялтинській мові Черчіл. Східні землі для нас: це 40 % орних піль, 60 % лісів, 66 % обширів лук і пасовиськ, 75 % запасів нафтової ропи, 80 % земного газу, 90 % земного воску, — це найбагатші зложища фосфоритів і каоліну, — це около 180,000 квкм прастарої польської землі (!?)«. Прочитавши таке, ми зі здивованням запитуємо: що ж в дійсності являє собою Польща? Поминаючи те, що таке збіднювання корінних польських земель понижує польський »гонор« — мусимо ствердити, що бідність чиїхсь теренів не може служити за правну підставу агресії па сусідні території.

Щось аналогічного знаходимо в місячнику »Універсум« (р. 1946, No 5) у статті »Вертаючи до краю«, де автор, знецінюючи аграрну реформу, що переводилася у Польщі, дійшов до такого переконання: »Якщоб не відібрано було нам Східніх Земель Речіпосполітої, було б досить грунтів для створення здорового аграрного устрою в Польщі«. Очевидно автор хотів би й тепер парцеляції панських маєтків у Галичині та Волині: поселення на них »рдзенних полякув«.

В »Слово Польске« з лютого 1946 р. No 49, читаємо: »У хвилині, коли начеркувано границі Европи, при застановленні над питанням, які є границі Польщі

то Львів великим голосом відповів: Польща є тут« (!). Тут уже автор впав на геніяльну думку вложити ці слова в уста ген. Фоша, щоб таким способом надати їм більшої авторитетности.

Пан Єнджей Гертих дозволив собі написати й видати брошуру в Лондоні в 1946 р. «О пшишлость зэм всходніх Ржечипосполітей« — про майбутнє східніх земель Речіпосполітої, що в ній автор старається доказати рацію існування Польщі від »моржа до моржа«. Пан Гертих пише, що Польща на сході крім границь із 1. IX. 1939 р., повинна прилучити до своєї держави Кам,янець Подільський, Проскурів і... взагалі поділити Правобережжя між Польщею і — якщо була б — Задніпрянською Україною, (п. Гертих уважає, що Україна була б можлива тільки на Лівобережі). З українським населенням Галичини й Волині хоче собі порадити п. Гертих у той спосіб, що українці не повинні називатися українцями, тільки »русінами« — або могли б »видумати собі якусь іньшу назву — галичани, або щось іншого (дослівно!). Як такі вони могли б і на далі замешкувати Волинь і Галичину, — з тим застереженням, що теперішнє населення мусіло б звернути майно полякам, які повернулися б на ці землі. Шановний автор »О пшишлосьць зєм всходніх Ржечипосполітей« дозволив би за це ласкаво користуватися українцям (»русінам«) українською (»русінскою«) мовою, але й за це волинські та галицькі українці мусіли б прийняти латинську азбуку з польською транскрипцією! Нема що, п. Гертих має добрий апетит, штука лише в тому, що передусім шановний автор не має влади, щоб реалізувати свої думки. Дивним стає нам — як може шановний пан Гертих домагатися самостійности Польщі, коли ця вже своїм народженням означала б поневолення українського народу на його етнографічних теренах?

Мало відомий, але славний своїм виступом пан Анджей Кітовіч помістив у польській лондонській »Трибуні« (No 5, жовтень 1946) статтю, що в ній закликає до співпраці українців із поляками. Він дуже болїє над тим, що на лінії Керзона ведеться сьогодні боротьба, до якої з вдоволенням приглядається Москва. Він дуже шкодує, що до польської »Ради Народовей« не ввійшов ніякий представник української чи білоруської »меншости« (!). Він приходить до висновку, що »обидва народи борються за свободу«. Та чи наслідком того »не наспів нарешті найвищий час, щоб річево розмовляти один з одним? Не про Львів і Кам'янець Подільський, а про польську границю на Одрі й українську — на Дону?« Незалежно від того, що шановний автор намагається говорити »річево« і »дає« українцям границю на Дону, мусимо заявити, що українці ніколи не зречуться своїх західних етнографічних теренів! Поминаючи це, що на захід від лінії Керзона залишилися чисто українські етнографічні терени, як Лемківщина, Посяння, Холмщина з 1,5 мільйоновим населенням, — поляки й далі намагаются »договорюватися« з українцями коштом їх західніх теренів. П. Кітовіч дозволив би ласкаво посунутися українцям на схід. На превеликий жаль, панові Кітовичеві ми є змушені заявити, що українці ані не вірять у польську »культурну місію«, ані не виявляють таких імперіялістичних тенденцій, як поляки, у відношені до своїх сусідів. Стаючи в обороні своєї прадідівської землі, український нарід ніколи не був і тепер не являється агресором!

Польський незалежний демократичний тижневик »Кроніка«, що виходить у Франкфурті над Майном, помістив дня 3.5.1947 р. в No 18 статтю під наголовком »О справах польсько-українських« підписану »кль гр.« (не хочемо твердити. що це є прізвище

відомого польського публіциста Клявдія Грабика). Автор вищезгаданої статті є одним із небагатьох поляків, що намагаються без шовіністичного підходу підійти до справи розв'язки польсько-української проблеми. Але... але...

На вступі шановний пан кль. гр. не без слушности вказує на потребу польсько-українського порозуміння. Він доводить читачеві, що Московщина й Німеччина часто інспірували польсько-українські спори, і спритним маневруванням доводили обі сторони до зударів. І тому, як твердить автор, треба вияснити всі моменти, що спричиняються до загострення й побудження польсько-українських антаґонізмів. Clara pacta faciunt claros amicos — пише він. Преса українська — мильно — на думку пана кль. гр. — повчає українського читача »що Польща і Румунія (?) належать до однаково зацофаних країв Сходу«. Дальше автор статті »О справах польско-українскіх«, боліючи над тим, що одна з газет опублікувала лист »в якому автор, — полемізуючи з книжкою про концентраційні табори, оцінюваною загалом українців, як невиправдане антиукраїнське обвинувачення«, — вияснює читачеві, що неправдивим є закид, наче б то поляки видали найбільшу кількість фольксдойчерів. Натомість правдивим мало б бути те, що нарід польський не видав з себе уряду квіслінґів та що в послідній війні з німцями стратив около 3 мільйони людей. Автор зазначує, що польська еміґраційна преса щось аналогічного як українська не пише. »А навіть, якщо щось подібне було б, то за нерозважну писанину не може відповідати цілий польський нарід«. За приклад такої нерозважної писанини подає він пана Ґертиха, який, як пише пан кль. гр., »від щонайменше 20 літ повторяє ту саму програму й ті самі тези, помимо того, що світ

пішов вперед сьомимилевими кроками, перейшов через пекло другої світової війни й багато в ньому змінилося в порівнянні з роками 1929—30«.

А всю цю теперішню писанину, на думку автора статті »О справах польско-українскіх«, спричиняють польсько-українські граничні спори. »Українці жадають від нас, щоб ми заявили чи визнаємо їхнє право до Львова і східніх земель Польщі (!), як і входять у склад польської держави з 1. IX. 1939 р.« На це відповідає пан кль. гр. дальше, коли пише: »Визнання сьогодні чиїхнебудь претенсій до Львова і східніх земель Речіпосполитої, а також прав народу і заразом незалежної, самостійної української держави до тих теренів, — було б остаточним перечеркненням нашого дотеперішнього становища щодо фактичного стану, який ми не визнаємо й не апробуємо. Ніхто не може від нас жадати, щоб ми, — не виключаючи доконаних фактів на схід від лінії Рібентропа-Молотова, чи т. зв. лінії Керзона, які з собою майже покриваються — апробували в розмовах з українцями аналогічні зміни в їх користь, бо це очевидно підривало б у великій мірі рацію нашого теперішнього становища та обосновувало б рішення тих, які тих змін доконали і зміцнювало б їхні позиції в спосіб, який пізніше не дасться нарушити«. Далі автор приходить до вияснення свого становища, яке він займає до західньої Галичини і Волині: »Наше становище опирається на основі того, що східні землі Речіпосполитої (!), тобто розташовані на схід від Буга по Збруч і граничну лінію, визначену в ризькім договорі в 1921 р., належать Польщі, що такий стан речі мусить бути насамперед привернений і пошанований, а щойно тоді правні, зверхні органи польської держави, оперті на опінію і згоду представництва польського народу, матимуть право розважати й рішати евен-

туальні зміни в користь інших партнерів!« — Ось тут шановний пан кль. гр. дійсно показав, що хоче: насамперед Польща в границях із 1. IX. 1939 р., а потому українці можуть познімати шапочки й просити »пана«, щоб їм ласкаво повернув українські західні землі! Нема що, — гарна перспектива перед нами! Шкода, шановний пане кль. гр., що українці на таке не можуть піти, бо тоді, як це у нас говориться: »і кунь з теґо смялбисєн«. Думаємо, що ви, панове з »Кроніки«, самі не вірите в таку наївність українців! Коли б щось подібного заіснувало, то це нагадувало б нам ілюстрацію в одному німецькому часописі, де дотепний карикатурист намалював гітлерівського вельможу з бундючним виразом обличчя, а навколо нього групу робітників з позніманими шапками в руках, під ілюстрацією підписано: »Дозвольте ласкаво робити революцію«. Зрештою — з якої вдячности мало б це робитися? Чи може за двадцятьрічну — »опіку«, що її зазнали українці в Польщі!? Вкінці, польський нарід не може домагатися вирішення на взір попередніх старих границь долі теренів, які наслідком ризького договору опинилися не добровільно в кордонах Речіпосполитої!

Наколи польській еміґраційній групі залежить на тому, щоб мати відповідне умотивування для свого перебування на еміґрації, то думаємо, що не конечно є наголошувати претенсії до Галичини й Волині. Для цього вистарчальним арґументом може бути й те, що сьогодні Польща є на порозі до включення як 17-та республіка до СССР, що Польщею керує комуністичний уряд, який всеціло є підпорядкований Москві і т. інш. Трудно! Видно, що в поляків немає тієї доброї волі, про яку вони так багато пишуть. Ми, нажаль, мусимо ще раз зацитувати слова автора статті »О справах польско-

українскіх«, які були скеровані на адресу п. Ґертиха: »Світ пішов вперед сьомимилевими кроками... і багато в ньому змінилося в порівнанні з роками 1920—1930«. А в наших шановних панів з »Кроніки« нажаль нічого не змінилося, — хіба форма, яку застосовують по відношенні до українців...

Але цей — ніби прихильний виступ »Кроніки« не сподобався більш радикальним »народовцам«, що гуртуються навколо газети »Лех«, бо в No. 3 з 20. 8. 1947 находимо статтю п. з. »Сенс істненя еміґрації«, в якій п. др. Тадеуш Белецкі, критикуючи деякі партії за неприхильне ставлення до теперішнього польського еміґраційного уряду — згадав також про аналогічний вислів у декларації »Демократичної Концентрації«, яка висловилася: »Польща має бути цілою т. зн. в кордонах, окреслених на сході Ризьким договором, поки й оскільки вибране свобідно представництво Польської Держави не рішить іншої розв'язки цієї проблеми в приязнім порозумінні з народами, що замешкують східні землі Речіпосполитої« (!). Отже ці та ще подібні виступи газети »Святла« спричинили страшну бурю в ...»шклянці води« — як любить висловлюватися п. Белецкі. Він пише: »Вважаємо цей виступ за величезну похибку й не розуміємо чому сьогодні ослюблюються права Польської Держави (!) до східніх земель? Кому це вийде на користь? Коли б ми пішли за голосом побожного бажання »Святла«, тоді б мали ми сьогодні окрилення з півночі і півдня, подібно, як ми є окрилені на сході від Східної Прусії і Підкарпатської Руси«. Отже, це ще один »арґумент«, чому Галичина мала б належати до Польщі.

Однак »Кроніка« є послідовною і далі провадить політику »замирення« на польсько-українському фронті.

В No. 41 з 12. X. 1947 находимо на першій сторінці статтю п. н. »Білянс дискусії польско-українскей« за повним підписом пана Клявдія Грабика. Як уже сама назва статті вказує. автор робить підсумки польсько-української дискусії, що велася на сторінках преси тих же національностей. Пан Грабик, ствердивши на вступі, що започаткована дискусія на сторінках »Кроніки« дала, як до тепер, позитивні наслідки, — намагається підготовити ґрунт для своїх »приятельських осторог«.

По заяві, що »з польської сторони стверджено повне визнання незаперечного права українського народу на самостійність« — автор згаданої статті відмічує, що залишаються непогодженими і спірними дві справи: »1) справа майбутніх польсько-українських кордонів і 2) проблема форм практичної співпраці обох незалежних держав«. У розв'язці першої точки п. Грабик засадничо допускає встановлення державних кордонів за етнографічним принципом. Одначе, не тих етнографічних кордонів з перед 1939 р. чи теперішніх, але тих, що будуть у . . . майбутньому! Про це він пише: »Зокрема не викликала засадничих застережень концепція етнографічних кордонів, хоч виразні різниці виявилися в ділянці інтерпретації цього поняття...« »...уважаю, що атляси можуть служити при оцінії цього питання в минулому, а також у сучасності, натомість не можуть бути підставою для передбачування на майбутнє...«

Коли брати під увагу природний розвиток якоїсь суспільности на певних теренах (без більших потрясень-катаклізмів, як штучне переселення, фізичне нищення і т. п.), то передбачувати можемо, що терени, які мають більшість напр. українського населення будуть і в недалекій майбутності виказувати ту більшість. Коли б навіть погодитися з цим, що

атляси не можуть служити »підставою для передбачувань на майбутнє«, то трудно згодитися з тим, щоб на передбачуваних у майбутньому етнографічних кордонах встановляти приблизні кордони цих майбутніх держав. Хотілобся вірити, що п. Грабик не уявляє собі майбутнього східнього етнографічного кордону Польщі на Збручі, чи десь біля нього, так само, як українці не намагаються уявляти собі сього західнього етнографічного кордону на Вислі!

Далі автор »Білянсу« приходить до вияснення чи не найважнішої речі, яка, мабуть, була причиною згаданої статті: »по польській стороні відізвався під час дискусії відосіблений голос (пан Грабик мабуть має на думці пана Бельского, який у часі цієї дискусії заявився двозначно за ревізією східніх кордонів Польщі з-перед 1939 р. — прим. А.Я.), який не дуже відповідально здеклярував уступки згідні мабуть з максимальними тенденціями другої сторони, але цілковито суперечні зі солідарним становищем польської сторони. Мали ми вже можливість звернути рішучу увагу, що голос той не має найменшого покриття по стороні польській.« А це все тому, щоб »охоронити українську сторону перед ілюзійною помилкою.« Отже, clara pacta! Але ми думаємо, що п. Грабик має направду якісь ілюзії, коли спеціяльно підкреслює, що п. Р. Ільницький у № 34 »Часу« з 24. 8. 1947 р. »в чудовій статті п. з. »Про нову велику концепцію« пише, що »від Ялти відступимо з охотою тоді, коли польська сторона відступить від Риґи.« Можливо, що п. Ільницький мав на думці українські землі, що сьогодні опинилися на захід від лінії Керзона, й тому висловився за ревізією кордонів, встановлених Ялтинською угодою. А коли ні, тоді треба прийняти до відома панові Грабикові, що голос той, як і голос пана Бельского, відірваний і цілковито суперечний

з солідарним становищем української сторони. Треба бути свідомим того, що це вексель без покриття. Пишемо це тому, що, повторяючи за паном Грабиком, »маємо сердечне переконання, що це прихильне й авторитативне остереження з нашої сторони повинно бути вистарчальне...«

Довшу статтю присвятив польсько-українським справам п. Ришард Враґа. Цю статтю п. н. »Є тільки справа свободи...« поміщено в знаній нам уже газеті »Кроніка« з 9. 11. 1947 р. В ній старається п. Враґа скласти всю вину за існуючий — між поляками й українцями — антагонізм на польський і український націоналізм. Про це він пише виразно й недвозначно: »Нема гірших ворогів для народу польського, як націоналісти українські, а для народу українського як націоналісти польські.« Поставивши таким способом поруч себе польських »народовцув«, що провадять, велико-державицьку політику, й українських націоналістів, що захищають національні інтереси українського народу, — п. Враґа переходить до других справ. При тому він забуває додати, що не тільки польські »народовці« вели, чи ведуть, шовіністично-імперіялістичну політику по відношенні до українців, а що таку саму політику вела свого часу монархічна, а згодом (у роках 1920—1939) демократична Польща. Та що таку саму політику — дещо в іншій формі — намагаються продовжувати сьогоднішні польські ненаціоналістичні круги, — про що свідчать наведені в цій статті цитати з польської демократичної преси, як також повідомлення, що появилося в »Інформації Прасовей« No 48 з 28. 11. 1947 р., де написано: »Спеціяльна Комісія Ради Міністрів опрацювала проєкт декрету про покликання Народної Ради. Завданням Ради, як стверджують вступні тези проєкту, має бути »співдія з урядом у його акції, що

зміряє до відзискання незалежности Польської Держави в її давних кордонах з 1939 р. на сході, окреслених лінією Одри й Найсу на заході.«

Будучи далі послідовним п. Враґа твердить, що »націоналізм український грішив завжди великою екзальтацією. В часі найбільшого переслідування українського руху москалями, Мирослав Січинський убиває в 1908 р, у Львові . . . намісника Потоцького.« О, тут ми нарешті довідуємося чиї інтереси заступав намісник Потоцький! Виходить, що не інтереси Австрії, а Польщі! Не вина тут українського націоналізму, що намісником у Львові був поляк Потоцький, який являвся запеклим ворогом українства. Український націоналізм виступав, виступає й завжди виступатиме проти всяких гнобителів українського народу!

Бажаючи знайти вилім у солідарнім становищі українства до польських імперіялістичних зазіхань — пан Враґа піддає думку, щоб у дискусії висловилися українці з Наддніпрянщини, бо вони на його думку, »мають сильне почуття реалізму« (і мабуть... не застановляючись довше »подарують« полякам Галичину і Волинь? прим. А. Я.). Пан Враґа, мабуть, уважає, що українська політична еміґрація, аналогічно розбита, як у 1920 р. Він не бачить, що час робить своє, що всі політичні сили сучасної української еміґрації стоять на становищі соборности українських земель, що немає політичного угруповання, в якому не були б заступлені одночасно представники східних і західних земель!

Не може відвернути нашої уваги від польської небезпеки позірно прихильне ставлення пана Враґи до української справи, та повторювання, що між українцями й поляками є все в порядку, і що »Є тільки справа свободи . . .« — як назвав свою статтю пан Враґа. Ходить не тільки про свободу, але х о-

дить також про вироблення принципів. Ми не хочемо несподівано опинитися перед фактом окупації Польщею наших земель (до якої дійшло б неминуче, коли б наша політична увага була виключно обмежена Сходом).

Один із ідеологів польських »народофцуф«, Адам Добошинскі в книжці п. н. »Студія політични«, в розділах »Великий нарід« і »Теорія народу« займається проблемою творення великого народу поляків через асиміляцію українців. Порівнюючи історичний процес творення націй італійської, французької, московської та американської — п. Добошинські приходить до висновку, що такий самий процес, початий у Польщі за Казимира Великого, набирав конкретних форм за Ягайлонів, і що була хвилина, коли видавалося, »що постане великий нарід — який вязав би Польщу і Литву з цілою південною Руссю, (не Україною?). Нажаль Хмельницький відділює від Речіпосполитої половину України й віддає її на творення народу — російського« (стор. 20). Ось головне, що болить пана Добошинского: »На творення великого народу — російського,« а не польського!... А що гетьман Хмельницький відбудовував Україну для українців цього шановний автор не знає, так само, як і не знає, що наслідком андрусівської змови Україна підпала під вплив Москви. Але він все ж таки тішиться, що »большевицький перепис в 1926 р. виказав ще 450000 поляків, у тому кільканадцять тисяч поляків, які вдома розмовляють по-українськи, отже можемо з того бачити, як далеко під кінець 18-го віку мусів бути посунений процес наростання великого народу на теренах Речіпосполитої. Коли б того процесу не перервали розбори, була б сьогодні Річпосполита національно подібно оформлена, як Франція, Велика Британія, Еспанія, Росія!« Коли б не ці розбори Польщі!...

Але що ж, видно Україна була завеликий кусок для Польщі, бо шановний автор сам признає, що незалежно від того, що Україна була поневоленою, то все ж таки »був сильний вплив України на польську літературну мову на переломі віків 18—19« (стор. 23). Отже, не дивлячись на науку історії, автор пише: »Нема на світі місця для Польщі Керзона. Границі Речіпосполитої мусять обняти великий нарід.« Він у запалі — п. Добошинскі — готов обняти українців раменами боа і твердити, як і москалі, що ми (українці) є »молодші брати від іншої мами, більш східної, але зі спільного пня« (стор. 27). Правда, п. Добошинскі розуміє, що ділить нас багато історичних моментів, які неґативно впливають на творення великого народу. До них він зараховує: Жовті Води, Берестечко, Умань, рр. 1918—1939, московських і пруських серебренників (?) і тим подібне. Це все таки не зневірює пана Добошинского. Він приходить до переконання, що будівля великого народу буде стояти та що »прийде день, що основи її вростуть у людські душі і міт Речіпосполитої притемнить міт незалежної України« (стр. 27).

В розділі »Теорія народу« п. Добошинскі, повчаючи поляків, що таке є »люд« (етнічна група) доходить до висновку, що українці якраз підходять під цю назву. Він твердить, що так, як наприклад поліщуки, каталанці, баски, фляманддці, лужицькі серби, словінці, македонці і т. п. є »людами«, так само й український нарід є »людом«. Він навіть боліє, що в Еспанії »баскійська і катальонська проблеми є в стані подібного заогнення, як напр. у нас (у Польщі) проблема українська!« (стор. 131). Одначе відповідь на таке твердження дає собі сам п. Добошинскі, коли пише, що не культурні, релігійні чи реґіональні моменти говорять про те, чи даний »люд« є народом, а те, чи даний збір людей

є в стані вести боротьбу спільно та успішно. І що лиш успішна боротьба є виявом — крім інших моментів, які приходять згодом, — того чи даний збір можна уважати народом. Чи на протязі нашої історії, запитаємо ми, не було таких моментів? Почавши від княжих часів, продовжуючи козаччиною (Хмельницький) і 1918 роком, — нарід наш мав свою державу й коли вона впала, то він невпинно в різних формах провадив успішно боротьбу з окупантом. Наприклад, Хмельницький — не тільки, що зміг збудувати українську державу, але й захитав Польщу й то так, що згодом вона втратила самостійность зовсім!

Чи такий нарід, що крім своєрідних, реґіональних, культурних, релігійних і т. п. окремішностей, потрапляв відносити побіди (а нині знов веде визвольну боротьбу) над другими народами, може називатися »людом«? На це, очевидно, п. Добошинскі не хотів нам відповісти, бо мусів би той український »люд« назвати народом. Пан Добошинскі хоче українську націю представити світові, як недорозвинене збіговиско людей, що називається хіба ethnic group.

Пан Добошинскі, знаючи добре, що польсько-український спір не можна позитивно розв'язати для поляків через плебісцит, — заявляє, що »масова, науково зорганізована, соціологічна обсервація народностевих прикмет може дати висліди значно блищі правди чим плебісцит« (стор. 150). »Плебісцит« — »є в багатьох психічним ґвалтом, який бурить великонародний процес.« »Кожний плебісцит є для заінтересованої сторони людности катастрофою.« »Плебісцит належить оцінити, як доктринерську пробу перенесення виборчої техніки на народностеві справи.« »Жоден із плебісцитів, яких, стільки відбувалося в послідним чвертьстолітті, не викликав

враження, що цей середник був реальним засобом розв'язання труднощів поміж народами« (стор. 153, 154). І тому п. Добошинскі в розв'язці територіяльних спорів не бере під увагу ні історичних, ні етнічних моментів. Натомість він пише, що головною причиною повстання воєн є »несправедливий розподіл сирівців і теренів до поселення« (стор. 166). І тому він бачить вихід у колонізації чужих теренів. Так, ми це також знаємо, що в більшості випадків причиною воєн були господарські справи. Але пощо ж у такому разі заслонятися універсальними ідеями — концепціями? Гітлер у тому випадку був щиріший. Він говорив про потребу лебенсравму та її годі!

Цікаве становище пана Добошинского до наголошуваної поляками ідеї інтермаріюм. Він пише: »федерація має сьогодні остільки глузду, оскільки свідомо ставить собі за ціль утворення великого народу, оскільки цілу свою будову пристосовує від самого початку до цього завдання. Натомість федерація, яка бажає настало вдержати народні відокремленості своїх членів є річчю утопійною, засудженою на це, щоб при першій нагоді розлетітися.« Для шановного пана Добошинского федерація багатонародна зо збереженням повної політичної свободи є невигідна, йому краще підходить федерація з двох-трьох народів, що годились би творити »один великий нарід.« На ділі, це мало б означати повну культурну й політичну асиміляцію поляками народів, що увійшли б до цієї »спілки«: Правда, засадничо п. Добошинскі погоджується на таку багатонародну федерафію. Бо вигідно — на його думку — були б розв'язані справи спірних теренів (щонайголовніше!). І тому він допускає таке розв'язання справи спірних територій: »В адміністрації таких обшарів випадає скрупулянтно уникати всього, що

дражнить і ділить. Належить там стосувати засаду двомовности (в адміністрації, шкільництві і т. п. аж до вищих учебних закладів включно), — належить уникати всяких виборів крім самоврядних нищих ступнів; належить уникати всяких таких ситуацій, в яких чоловік мусить декляруваги свою національність« (стор. 173). Одним словом спірні терени мали б нагадувати швайцарські кантони. Дуже вигідний вихід для поляків у розв'язці польсько-українського територіяльного спору. Але українці на таку розв'язку не підуть. На чисто етнографічних українських теренах українцям вистарчить їх рідна мова. Творити якусь другу мову для людности, що її немає, — не потрібно.

Дивною і тьмавою на тлі тих шовіністично-імперіялістичних тенденцій видається нам ідея інтермаріюм, наголошувана від 1945 р. на сторінках польської еміґраційної преси. Ідея ця голосить, що народи замешкалі на теренах між Чорним, Еґейсько-Адрійським і Балтицьким морями мали б твокити один бльок. Це була б федерація народів, що ррім спільного президента, прем'єр-міністра закордонних справ, розпоряджала б спільною армією і мала б спільну валюту зі спільними митними теренами, спільно перепроваджувала б деякі інвестиції, що давали б більші користі для спільної держави і інш. Урядовою мовою цієї федерації була б мова англійська або французька. На спірних теренах були б створені кантони, в яких була б допущена урядова мова сумежно-сфедерованих держав на рівних правах.

Дещо дивним видається наголошування цієї ідеї на сторінках польської преси, що займається сіянням ненависти до всього, що українське. Одначе в розв'язці цього питання може нам відповісти пан Добошинскі, коли висловлюється про потребу ство-

рення великого народу: »Голосячи її перші могли б ми витягнути великі користі пропаґандивні й політичні «(стр. 168). Ось на що потрібно полякам наголошувати цю ідею. Не в ім'я оборони спільних інтересів народів межиморя, а в користь пропаґандивного і політичного формування великого народу. Як висловлюється п. Добошинскі корисною вона є для поляків »у своїм варіянті глибшої унії, яка формує великий нарід. Шкідлива, бо утопійна в своїм варіянті багатонародної федерації, у рямках якої мають жити побіч себе ряд народів не посвячуючи нічого зі своїх окремішностей« (стор. 168). Отже — цілком отверто йде мова про створення »великого народу«. При чому, тим великим народом мали б бути поляки, бо шановний автор »Політичних студій« боїться багатонародних федерацій, де поляки були б одною маленькою частиною!

На нашу думку в тій концепції позначилися імперіялістичні тенденції її авторів. Народи, що нині перебувають під »спільною опікою« Кремля, з великим недовірям ставляться до кожного нового проєкту »опіки«. Потрібна не »опіка«, а тривала єдність і взаємозобов'язаність внутрішньо цілком незалежних, самостійних держав. І лиш через відбудову національних держав, через вироблення духа взаємної толеранції, дружби і співпраці — можна змагати до реалізації подібної ідеї. Бо жадна, навіть універсалістична концепція, не може виправдати імперіялістичних зазіхань. Народи мають уже надто великий історичний досвід, щоб датися зловити на вудила міражів.

А. Волянський

Психологічний фактор в українсько-польських взаєминах

Ще від першої світової війни по нинішній день багато пишуть і говорять про волю народів, боротьбу з тоталізмами, осудження насильства, самовизначення народів та потребу знищити в світі тиранію, оперту на поневоленні та винищуванні народів. Ці засади навіть зафіксовано в актах міжнародного значення, почавши ще від »14 точок Вільсона«, а на »Атлантійській Харті« скінчивши. Вони творять основи рішень міжнародніх конференцій, а що більше, вони стають для міжнародніх трибуналів (нпр. Нюрнбергський) основою засудів аґресорів, що допустилися злочинів проти людськости.

І в тому часі 40-мільйоновий український нарід кривавиться в неволі, як ніякий інший нарід у світі. Той нарід, що впродовж історії відзначився браком аґресивности супроти інших, і що не посягав ніколи по чуже, був постійно і є тепер жертвою чужих аґресорів. В час першої світової війни та визвольної боротьби 1918—21 рр. згинуло понад мільйон людей; тільки в час голоду, спричиненого політикою Москви в 1933 р. згинуло 5 мільйонів людей, а жертв гітлерівської аґресії ще й не обраховано! А скільки мільйонів розстріляно й замучено по тюрмах за $^1/_4$ століття большевицької окупації? Скільки мільйонів вивезено на сибірську каторгу, до конц-таборів і на заслання?

Український нарід не тільки поневолено, але його винищують фізично, а світ ставиться до цього з повною обоятністю. Той світ, що постійно деклямує

про »волю народів« і »боротьбу з тиранією«. Ні слова протесту ні звідки, бо це мовляв, було б вмішування до »внутрішних справ« союзника!

А в тім не йде тільки про нинішній стан. Бо ж по першій світовій війні отой »світ«, ота західня демократія, що має на свойому прапорі виписані гасла »самоозначення народів«, не тільки мовчки перейшла, але таки апробувала, в мирових договорах апробувала розділ і поневолення західньої частини українського народу між три держави: Польщу, Румунію і Чехословаччину. А йшло тут про понад 12 мільйонів населення!

І утиск цих »демократичних« держав не багато відбігав від утиску оцієї »найбільшої демократії« світу. Правда, в Польщі не було Сибіру з Соловками, але за те був конц.-табір у Березі Картуській, були заповнені тюрми, були шибениці, були катування одиниць і цілих сіл, а то й цілих областей краю (відома »пацифікація« в 1931 р.), висаджувано українські церкви динамітом у повітря, а сотки їх зачинювано, нищено тисячі українських шкіл, а до цього долучувався економічний утиск, політичні шикани, обмеження а то й заборона української мови та багато дечого іншого, що зводило українців до ролі паріїв та безправних обектів необмеженої самоволі поляків. Люди ледви животіли культурно, веґетували економічно, ниділи біологічно, а політично... ні, вони не уявляли собі, щоб денебудь могло бути ще гірше! Вони давали послух радикальним кличам: »хай уже хто небудь інший, тільки не поляк!«; навіть большевицькі сатрапи почали звертати їх увагу, викликуючи москво- і радянофільські симпатії, що від них, до речі, радикально з черги вилікувала дворічна большевицька окупація. А інший куріоз: у час вибуху останньої німецько-польської війни 60.000 передових українців за-

повнювало польські тюрми й, іронією долі, німецькі війська звільняли їх від смерти з польських рук!...

Дуже тяжкі спогади залишилися нам із доби польської девжави і ніхто з українців, — але абсолютно ніхто! — не бажавби, що б вони колинебудь повторилися. Є польська пословиця: »мондри поляк по шкодзє.« Але вона — не правдива. Германський чобіт однаково придушив так польський як і український народи. Здавалося б, що прийшла нагода, коли два поневолені словянські народи подадуть собі руки. Між тим, поляки уважали це найвідповіднішою нагодою, щоб їх боївки почали фізично винищувати передових українців не тільки на пограничних землях Холмщини та Лемківщини, але й в східній Галичині. Розуміється, українці на терор відповіли самообороною і так два словянські народи, на потіху германського окупанта, зуживали свої підпільні сили на взаємне винищування себе.

Але минулася гітлерівська окупація, минулися німецькі КЦ-и, минувся взагалі гітлерівський режим. Однак, не дивлячись на »незалежність«, »уряди« і навіть своє »військо«, оба народи далі поневолені, бо ж на зміну гітлерівської тиранії прийшла большевицька сатрапія. Можливо тепер змінилися польсько-українські відносини? Правда, большевики виселили поляків із українських земель, а замість »кресуф всходніх« дали полякам під господарським, популяційним і всяким іншим оглядом куди цінніші для них німецькі землі по Одру і Штеттін, з яких, в додаток виселено всіх німців. Отже вільне поле для »експанзії«, а »життєвий простір« зрекомпензований достатньо за перенаселені »креси всходнє«.

Здавалося б, українсько-польський спір зліквідовано на завжди; здавалося б, що тепер може і повинна бути тільки спільна боротьба проти східнього сатрапа. Між тим... Між тим, коли на лінії Керзона

йде збройна боротьба, на еміґрації поляки, в особах Ґертихів, Добошинських та інших, у книжках і в газетах відіграють старі польські »мржонкі« про Ягайлонську ідею, про Польщу »од можа до можа«, про денаціоналізацію українців, про забрання українських земель і включення їх до польської держави, про »велику Польщу« і »великий польський нарід«, про »польську культурну місію на сході« та інші подібні пляни, що дуже нагадують ідею гітлерівського »лебенсраауму«, »расової вищости« та »тисячелітнього Райху«.

Просто дивує, що в часі, коли одні гітлерівські матадори засідали на лаві обжалованих перед міжнароднім трибуналом за такі ідеї та їх реалізацію, другі — шановні Ґертихи і Добошинскі — спокійно розправляють про те, що треба заграбувати українські землі, де поляків навіть у найменшому відсотку нема, або що українцям треба забрати навіть їх назву, чи накинути їм польську абетку. Чи це не психологічна приправа аґресії? Чи це не злочин проти людськости?

І ось що характерне для поляків: минає одно століття за одним, падуть одні держави і повстають другі, міняється уклад міжнародніх сил, місце коня займає мотор, доба лука перемінюється в добу атомової бомби, а психологія поляків супроти українців остає постійно ця сама. Коли брати наприклад останніх 500 років, треба ствердити, що відношення поляків супроти нас у нічому не змінилося. Ні в їхній психології, ні в методах, ні в їхніх цілях. Воно зовсім не випадково, що коли тільки мова про польсько-українські відносини, поляки зараз завертають до Хмельницького і доби Ягайлонів. Вони живуть цим давно минулим, вони аплікують його до сьогоднішної дійсности, вони рахуються з ним як із чимсь реальним, що його можна здо-

бути, як не дипломатичною дорогою то якоюсь »военкою«, головно треба тільки хотіти! Та ж вони 1920 р. робили похід на Київ і туй-туй були б діпняли свого!... Це ж мало бути воскресення Польщі доби Ягайлонів, Польщі »од можа до можа«! І як тоді, так і тепер несли нам поневолення та винищення навіть подібними методами. А втім, ці методи ми бачили впродовж останніх 20 років польського панування в Західній Україні! Чи боротьба з українським православям часів до Хмельницького, що її очолювали польські єзуїти, так уже багато, різнилася від боротьби з українською церквою обох обрядів у Польщі в 1918—39 рр.? З оцим »притяганням на польське«, замиканням, конфіскатою, буренням, а то й паленням церков, арештуванням, судженням і тероризуванням священників? Або середньовічне четвертування, чи вбивання на паль десятків тисяч українських козаків і селян так дуже різнилося від вішання та катування десяток тисяч українських селян підчас польської »пацифікації« в 1930 р.? На всякий випадок ставлення поляків однакове до українців і тоді і тепер; або як до »дзічи гайдамацкей« — (цікаво, вислів уживаний поляками залюбки і тепер!) — або як до покірного »бидла«, що з ним польські пани можуть безкарно поступати, як самі тільхи захочуть (відомі »забави« пана Потоцького, що зістрілював своїх кріпаків з дерев, для потіхи гостей). Коли до цієї нічим неумотивованої расово-індивідуальної хвальковатости додати національний польський масовий »обленд« на тему »Польські Христусовей«, »пршедможа Европи« та інших »ідейних місій«, що оце також сотки років, безперервно і беззмінно присвічують полякам, то бачимо тут своєрідний психологічний феномен.

І нині під кутом отого психологічного феномену

треба також дивитися на польсько-українські взаємовідносини. Незмінилися поляки супроти нас спродовж довгих століть і покищо незамітно, щоб це сталося в найблищій будуччині. Саме такі брошури, як Ґертиха і Добошинського, доказують це. А втім, це винятки, що вихопилися при загальнім осуді цілої польської суспільности. Ні! Такіж думки висловлює польська преса, такі ж погляди висловлює польський еміґраційний уряд, що устами пана Андерсена протестував і протестує проти відірвання від Польщі »кресув всходніх«.

Справді безнадійність положення: бо коли ж прийде зміна, коли наступить перелім, коли не сталося це досі, хоч поляки перейшли найгіршу життєву школу? Чи може бути ще гірше положення, як те, що в ньому вже опинилися оба народи? Що ж тоді може потрясти сумлінням і свідомістю поляків? Що ж може їм вкінці промовити до розуму і переконати, що українці не хочуть бути нічиїми рабами, що вони не хочуть виріктися своєї національности та своєї Батьківщини, що вони люблять свою віками зрошувану потом і кровю землю, що не хочуть її нікому віддати і будуть її боронити до загину, що вони не виречуться своєї віри, ні своєї мови, та що вони расово і культурно не почуваються ні чуть нищими від своїх хвалькуватих і зарозумілих сусідів!

А без психологічної зміни не може бути ніякої мови про замирення, а тим самим бути тривалого порозуміння та співпраці. Не може бути, як і давніше не було ні під Автрією, ні під Росією, ні під Німеччиною.

Тому дивні є всякі пропозиції »співпраці« та ріжні пляни в роді федерації »інтермаріом«, союзів. тощо! Все це і таке подібне ми вже мали.

І боротьбу »за нашон і вашон вольносьць«, що по ній ми мали взагалі зникнути як нарід із землі,

і »співпрацю« в »польсько-укр. Бюлетені«, що мала нас розкласти та зробити податливими на прийняття »Ягайлонської Польщі«, і союзи, значені походом Пілсудського на Київ. Все це показалося »димовими заслонами«, що ними поляки прикривали свої захватницькі пляни проти нас. За цими гарними словами крилася для нас смерть.

Ми також психологічно обтяжені супроти поляків. І це не дивно. Дивно б було, коли б було інакше. Це заключується в нашій памяті, памяті польських вичинів супроти українців, коли вже не за останніх півтисячки років, то хочби тих, що кожний із нас сам пережив і бачив. А втім, коли ходить про політичні, далекосяжні акції, можна і треба здусити почуття, бо ж ходить про майбутнє добро наших народів. Можна і треба забути шибениці, тюрми, кров, ріки крови, терпіння, пекло терпінь минулого. Але чим твердіший політик, тим менше може і повинен забути факти польського фалшу і зради супроти нас. Бо впродавж історії поляки не дотримали ні одного договору з нами, що більше їх заключили вже із наміром не дотримати! Ні одного! Включно до останнього варшавського договору з урядом УНР в 1920 р., це якому прийшов ризький трактат із большевиками в 1921 р., яким поділено українські землі між Польщу і Московщину. Це не вперше Польща і Мовковщина розділяли між собою українські землі пошматувавши договори з Україною! Зрада стояла за варшавським договором та за походом Пілсудського на Київ! Поляки не сільки били нам в спину, але нас, що одинокі тримували залив большевизму на Европу, клеветали перед світом, як »большевиків«, »сіячів анархії« і неспокою. Подібне повторилося 25 років пізніше, нас, що понесли найбільше жертв із усіх народів світу в часі гітлерівської окупації, склеветали перед

світом, як німецьких вислужників і ґерманофілів. Цього не забувається.

Отже? Ми взагалі не відкидаємо і не можемо відкинути ні співпраці, ні спільної боротьби за визволення; ні спільної майбутности двох вільних незалежних народів! Але де запорука, що це буде саме співпраця і спільна боротьба за визволення і за майбутність двох вільних незалежних народів? Бо ж пляни опинитися в польському шлунку нас ніяк не захоплюють і ми ніяк не маємо охоти кидатися в обняття, що мають бути для нас обіймами смерти. Ми вже не раз мали до діла з »Данайськими дарами« і »Троянськими кіньми« поляків. Тому, коли поляки знову стрічають нас сиренячими і прибавливими словами про »наша і ваша вольносьць« ми оправдано кажемо! Кавеант консулес!

0.20